

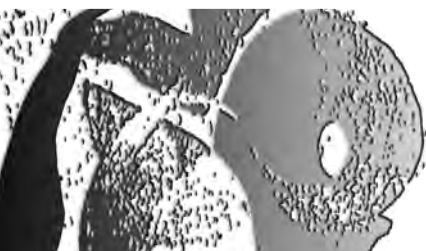
СЪДЪРЖАНИЕ

МОНИ АЛМАЛЕХ

ТЪМНИНАТА В СТАРИЯ ЗАВЕТ

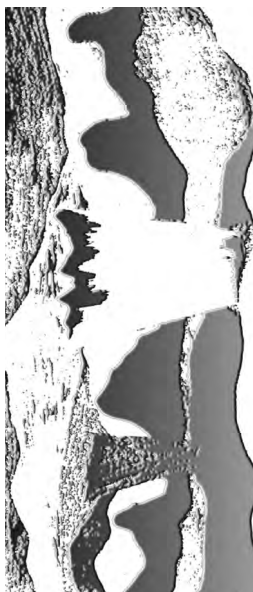
ПРЕДГОВОР

9

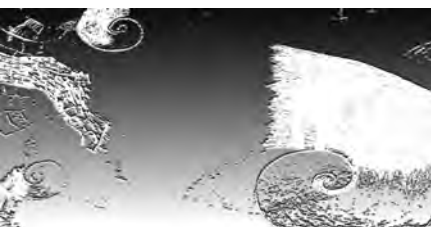
ЧЕРНО
С ОСНОВНИ ТЕРМИНИ ЗА ЦВЯТ

12

ЧЕРНО
С ТЕРМИНИ ЗА ПРОТОТИПИ

38

ЧЕРНО
С КОНКУРЕНТИ ЗА ПРОТОТИПИ

152

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ СЛОВА

209

БИБЛИОГРАФИЯ

211

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

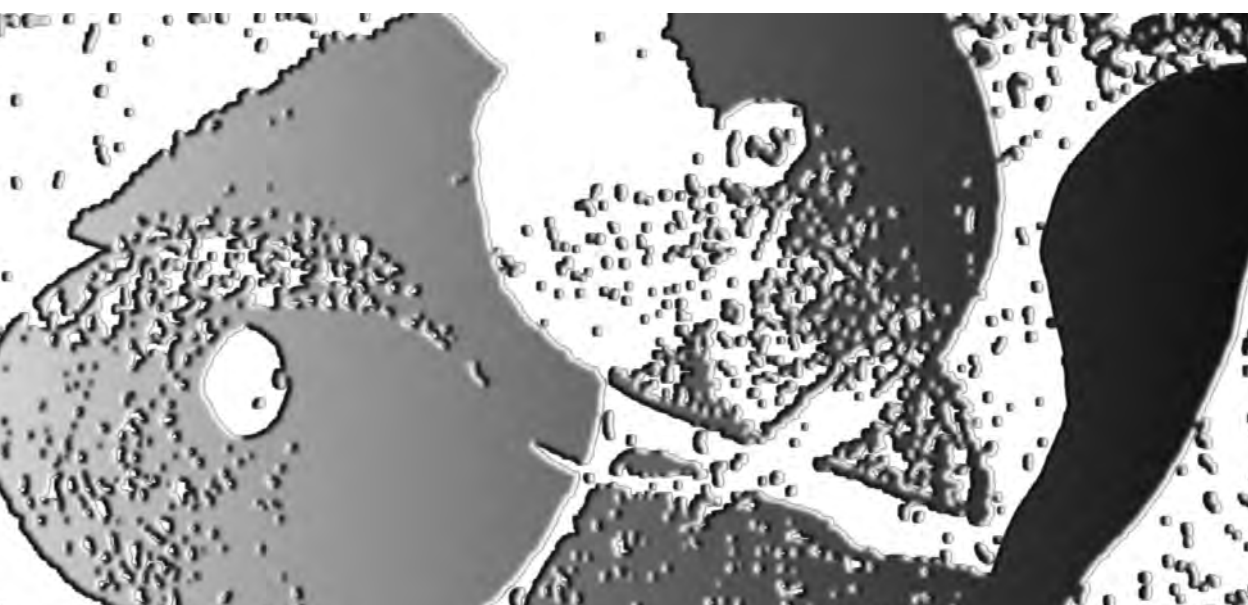
221

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

248

ИЗПОЛЗВАНИ ТЕРМИНИ

248

ПРЕДГОВОР

Тъмнината в Стария завет излиза 10 години след първата голяма книга, посветена на цветовете в Библията – *Цветовете в Петокнижието* (2006). Струва си човек да се огледа – назад, напред, встрани, пък защо не и нагоре, което автоматично извиква и посоката надолу...

Всъщност работата по дългосрочния проект за тетралогия „Библията в цвят“ и изникващите съпътстващи теми започна далеч преди първата книга, т.е. преди 20 години. Двигател бе интересът на студенти от магистърска програма „Сравнително религиознание“ в Нов български университет. Това, което отличава първата книга от всички следващи, е, че тя узря в режим на диалог с можещи, знаещи и интересувачи се събеседници. В основата на диалога стоеше моето познаване на иврит и сравняването на преводите, т.е. взаимно разкривахме какво има в оригинала и какво липсва или остава в преводите – на български, английски, старогръцки, латински, руски... Както и да го погледнем, базата на всичко е съпоставителното езикознание, макар че някои езиковеди смятат, че в моите книги става дума за теория на превода. Но каква теория на превода, като от древни времена има две древни и единствени теории и практики – буквален превод и превод по смисъл. Други езиковеди се възмущават, че не става дума за сравнително езикознание, а за семиотика.

Какво е мястото на семиотиката тук? Тя е призмата, средството за материализиране и изпълнение на висшата цел на езикознанието (теоретично и приложно) – да декодира езиковото явление и да проследи какви са националните и познавателните процеси, въткани в даден език. А ако декодираме успешно явните и неявните аспекти на думите, изреченията, текста – тогава говорим за по-добро разбиране, следователно – за херменевтика.

Библията е текст от синтактично подредени знакови единици (думи), но цветовете са и визуално явление. Децата боравят с иконите на последните версии на айфоните, без да знаят майчиния се език, за азбука – да не говорим. Така идва следващото разграничаване на цветовете – словесни и визуални. Най-малкото, защото много от цветовете са върху дрехите на свеще-

ниците, които са едни и същи на всяка служба с години и с векове. Затова там промените са знак, че просветлените пророци маркират съществени изменения – както в посланията и значенията, така и в доктрината. От трета страна, всяка малка промяна в свещеническия код е знакова за актуалната ситуация в общественото съзнание и актуалните проблеми на морала в обществото.

Зеленото, синьото, червеното, черното, бялото, различните видове червено, видовете небе, сакралното четирицветие (синьо, мораво, червено и лено бяло), сакралните двуветия (бяло със синьо, червено със синьо) – всичко това е част от *Цветовете в Петокнижието*. Заглавието е малко подвеждащо – разгледани са цветовете не само в Петокнижието, а и в цялата Библия, макар че това не е направено в размерите на пълното описание. Пълното описание се случува в следващата голяма монография – *Светлината в Стария завет*, която бе работена много години, но в нея напълно е изчерпана цялата макросветла и бяла образност – и основните термини за бяло, и прототипите на бялото (различните видове светлина, мляко и сняг), и другото най-важно качество на прототипите – чистотата. Важен аспект и на тази, и на следващата голяма и изчерпваща всички аспекти книга, *Червените кодове в Стария завет*, е, че отново има множество отпратки и връзки с Новия завет.

Тъмнината в Стария завет е построена по образа на *Светлината в Стария завет* и на *Червените кодове в Стария завет*. Структурата е съобразена с академичните критерии. Мое бе решението в едно книжно тяло, практически, да бъдат обединени няколко книги – справочна за иврит и за символиката, посочена в библейски речници и енциклопедии, описание на ивритските корени и анализ на тези корени във и извън контекст. В трите книги са разгледани три вида думи – основните термини за цвят (бяло, червено, черно и т.н.), термините за прототипи (светлина, огън, кръв, тъмнина, небе и пр.), думите за предмети с типичен цвят (лен, рубин, гарван, зевица).

Първата, и най-лесна за четене, е справочната част – всяка една книга съдържа *Приложение*, в което са цитирани най-качествените енциклопедии и речници за символиката на светлината, тъмнината и огъня в Библията.

Втората, също в някакъв смисъл справочна, е пълното описание на ивритските корени, с които Стариият завет назовава бялото, светлината, чистотата, червеното, огъня, светкавиците гръмотевиците, черното, тъмнината, значими черни обекти.

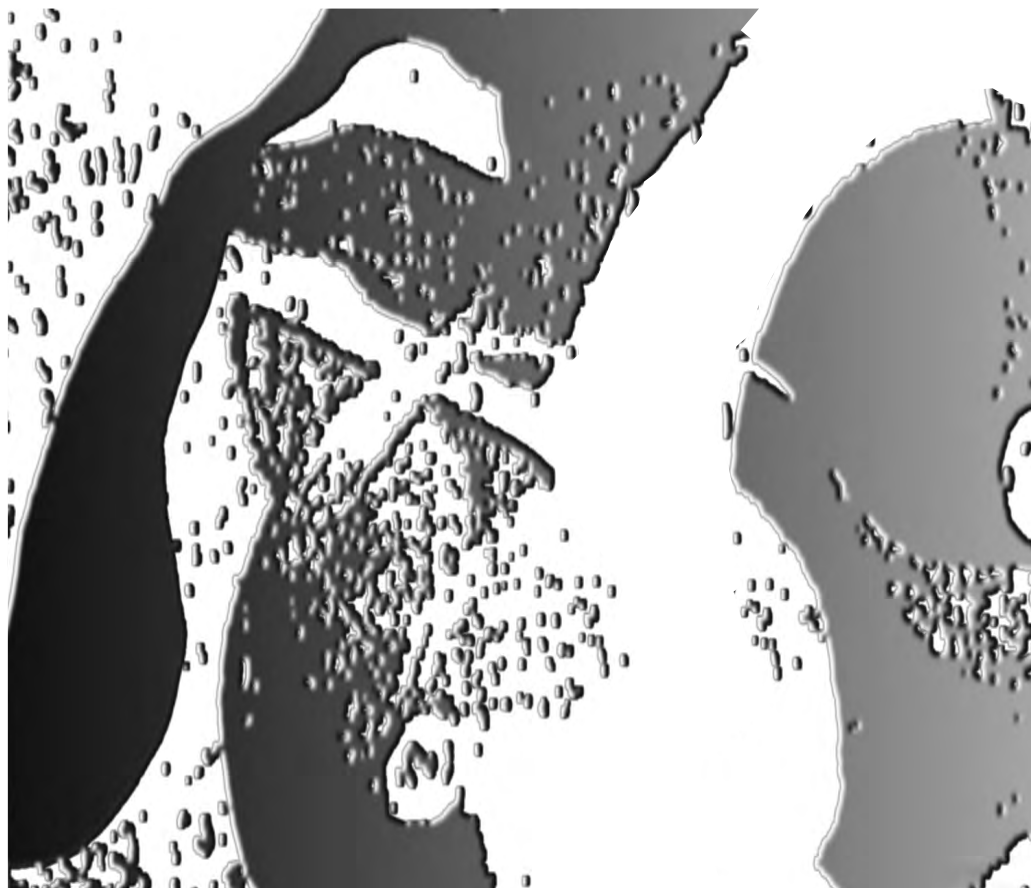
Третата част съдържа анализ на отделните корени с оглед на езиковата картина на иврит и произтичащите от това разлики с преводните версии на

индоевропейски, а понякога и на угро-фински, езици. Тук наблюденията и изводите са многопосочни и многопластови. Броят на разкриващите се сложни и преплитащи се връзки, в които цветовете са код, който сигнализира с конкретни символи и пророкувания, бе толкова голям, че доведе до три, не толкова мащабни и сложни, книги с конкретни персонажи – *Библейското магаре*, *Архангелите в Библията*, *Савската царица*, *Лилит и гарванът*. В тях, по повод на персонажите, по-подробно са разгледани изключителните ивритски послания на Библията.

С *Тъмнината в Стария завет* приключва цикълът от мащабни монографии, наистина нелеки за четене, защото всеки трябва да открие онова, което го интересува. Приключва също така едно мое вътрешно задължение да свърша тази работа, която е толкова наситена информативно, че затруднява, но в българската библеистика имаше празно място, останало от вековете преди нас, което трябваше да бъде запълнено, и което ще може да бъде консултирано в бъдеще от различни читатели и автори.

Мони Алмалех

ЧЕРНО С ОСНОВНИ ТЕРМИНИ ЗА ЦВЯТ	12
---------------------------------	----

ШИН-ХЕТ-РЕЙШ שחר	15
------------------	----

ХИПОТЕЗА 1	17
------------	----

Семантизации, свързани с черното	17
----------------------------------	----

Текстова семантика на <i>черен</i> שחר [шахòр]	19
--	----

Семантизации, свързани с белите значения на корена Шин-Хет-Рейш שחר	21
---	----

Макрометафорика на корена Шин-Хет-Рейш שחר	22
--	----

Микрометафориката на <i>зора</i> שחר [шахàр]	22
--	----

Микрометафориката на <i>зазоряване, зора, светлина</i> שחר [шахàр] при описание на Бога – Отец като Сътворител	22
--	----

<i>зора, зазоряване</i> שחר [шахàр] в устойчиви изрази	23
--	----

'Светлината въобще' שחר [шàхар]	25
---------------------------------	----

Глаголът (<i>усърдно</i>) <i>търся, стремя се, имам усърдие</i> שחר [шàхар]	26
---	----

Наречие <i>рано, на зазоряване, на ранина, в ранно утро</i> שחר [шàхар]	27
---	----

Собствено име <i>Шихор</i> שחר [шихòр]	27
--	----

Макробелите семантизации на корена Шин-Хет-Рейш שחר	28
---	----

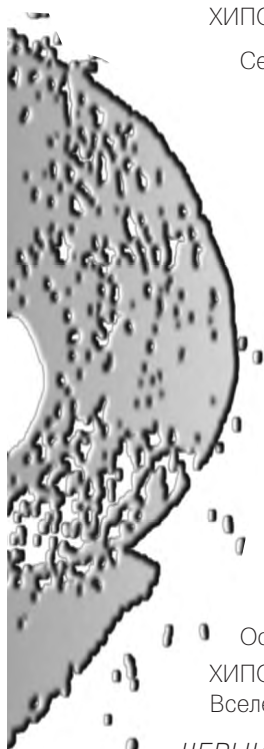
Основни изводи за Шин-Хет-Рейш שחר	28
------------------------------------	----

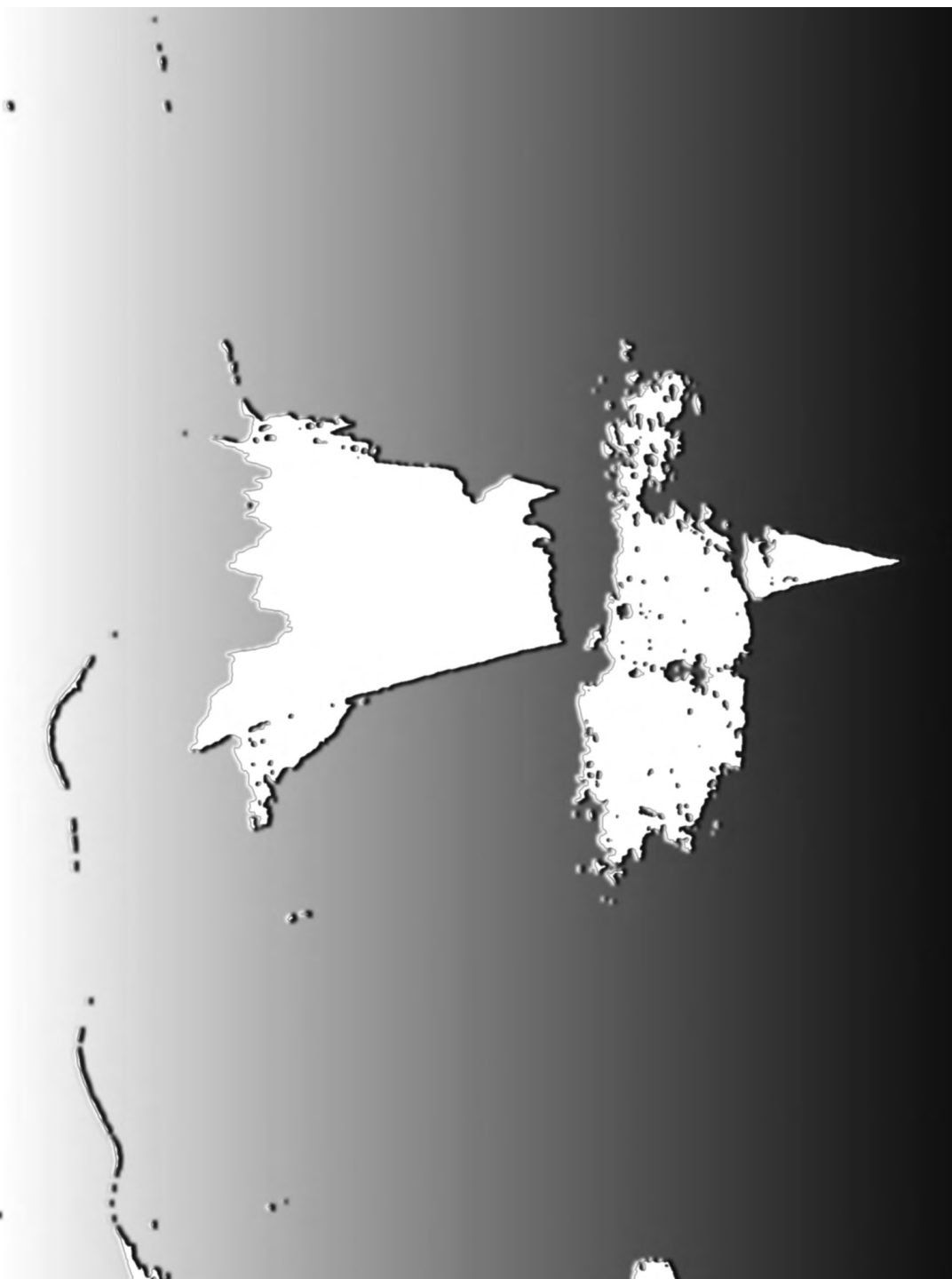
ХИПОТЕЗА 2:	
-------------	--

Вселената и коренът Шин-Хет-Рейш שחר	29
--------------------------------------	----

ЧЕРНИКАВА/ЧЕРНА С КОРЕНА ХЕТ-ВАВ-МЕМ חום	30
--	----

СЪЗНАТЕЛНА НЕУПОТРЕБА НА ТЕРМИН ЗА ЦВЯТ (ТЦ)	35
--	----

ЧЕРНО С ОСНОВНИ ТЕРМИНИ ЗА ЦВЯТ

Наред с корена *Шин–Хет–Рейш* שחר се употребяват още няколко корена и производни от тях думи, които стандартно се превеждат като *черен* и *почернява*. Това са *Хет–Вав–Мем* חום, *Куф–Далет–Рейш* קדר, *Хет–Шин–Хаф* חשך и *Айн–Мем–Мем* עמם.

ШИН–ХЕТ–РЕЙШ שחר

Основният термин за *черен* цвят е שחר [шахòр]. Важно е да се посочи, че той е единственият основен термин за черен цвят – и в библейски, и в съвременен иврит. Коренът е *Шин–Хет–Рейш* שחר.

Коренът е реализиран с глагол, прилагателно и съществително. Глаголът има различни нюанси в значението, но все за макротъмно черно – *чернея*; *стъмва се*; *мръква се*; *помръквам* שחר [шахàр].

Прилагателните са *черноват*, *черничък*; *смугъл* שחרחר [шхархòр] или שחרחר [шхархàр].

Съществителното е *чернота* שחרות [шахарùт].

Наред с корена *Шин–Хет–Рейш* שחר се употребяват още няколко корена и производни от тях думи, които обозначават прототипа за черен цвят – *тъмнина*, *потъмнявам*, *тъмен* – но понякога се превеждат като *черен* и *почернява*. Това са *Хет–Вав–Мем* חום, *Куф–Далет–Рейш* קדר, *Хет–Шин–Хаф* חשך и *Айн–Мем–Мем* עמם.

Общият брой на *черен*, *почернява* в българските преводи е около 20.

Този малък брой прилагателни, съществителни и глаголи за черен цвят наистина е доста неочакван факт, като се има предвид, че според Виктор Търнър, и не само според него, в различните култури *черен*, редом с *бял* и *червен*, са т.нар. основни психологически цветове (Търнър 2007[1966]). А от теорията на Бърлин и Кей (1969) научаваме, че в историческото си развитие всеки език стартира с два термина за цвят – и те са задължително *светъл* и *тъмен*; *бял* и *черен* (Бърлин и Кей 1969).

Езикознанието и семиотиката обаче „сигнализируют“, че „липсата на знак е знак“ и това положение заслужава особено внимание.

Към така очертаната обща картина, формирана в литературата през последните 250 години, трябва да се добави още нещо – в **Стария завет (СЗ)** е налице широко развита система от заместители на термините за цвят (ТЦ). Системата от заместители на ТЦ внушава достатъчно присъствие на цветове в СЗ. Заместители са всички названия на прототипи за даден цвят и думи за конкуренти за прототипи.

Парадигмата на корена *Шин–Хет–Рейш* שחר

в съвременния иврит не се е променила, в сравнение с библейския:

зора, изгрев, разсъмване, ранно утро	שַׁחַר ¹ [shàxar]
нареч. основателно	שַׁחַר ² תה"פ [shàxar]
- (в) това няма основание	- אֵין לָזֶה שַׁחַר [ейн ле-zè shàxar]
чернея; стъмва се; мръква се; помръквам	שַׁחַר ¹ פ [shàxar]
1. търся; 2. интересувам се; 3. домогвам се; стремя се	שַׁחַר ² פ [shàxar]
юношество; младост	שַׁחַרֻּת ¹ נ [shàxarùt]
чернота	שַׁחַרֻּת ² נ [shàxarùt]
черноват; черничък; смугъл	שַׁחַרְחֹר [shàrxhòr] или שַׁחַרְחַר ת [shàrxhàr]
1. утро; ранна утрин; 2. утринна молитва	שַׁחַרִּית נ [shàxarìt]
черен	שַׁחַר ת [shàxòr]

Първата употреба на основния термин за черно в Библията е в Левит.

Левит 13:31

Но ако, като прегледа свещеникът раната от кела, ето, тя не изглежда да е по-дълбоко от кожата, и няма **черни** влакна по нея, тогава свещеникът да затвори за седем дена онзи, който има раната от кела; ("Estir")

Важно е да се знае, че думата *черен* שַׁחַר [shàxòr] присъства в най-ранните пластове на Стария завет – в книгата Левит.

Сродните думи на корен *Шин–Хет–Рейш* שחר са още един пример за важната особеност на иврит – високата степен на многозначност на един корен. За тези случаи в юдаизма е прието да се смята, че Бог дава на из-

ползващите иврит възможност да виждат противоположности и различни страни на една и съща небесна идея, реализирана в писмеността и езика. Наблюдават се дори антонимни значения в парадигмата на един корен. Поуката е, че трябва винаги много да се внимава с поведението, съжденията, категоричността на изводите, и разбира се – с говоренето и писането.

■ ХИПОТЕЗА 1

Фактите за корена на основния термин за черен цвят в иврит *Шин-Хет-Рейш* **רַחַשׁ** ни принуждават да отчетем, че *Шин-Хет-Рейш* **רַחַשׁ** реализира в текста на Стария завет както макротъмни черни, така и макросветли бели присъствия.

Това, само по себе си, е феноменален парадокс, който има нужда от ясни примери илюстрации.

■ СЕМАНТИЗАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ЧЕРНОТО

В Стария завет се наблюдава фрапиращо отсъствие на основния термин за черен цвят **רַחַשׁ** [шахòр]. В целия текст, писан около 1000 години, се употребява едва 9 пъти, като за първи път се среща още в Левит, което означава, че е наличен в езика на най-ранните части. Това знаково отсъствие очевидно има висока символна натовареност.

Семантизацията на бялото и черното обикновено е в опозиция. Така ли е по отношение на основните термини за бяло и черно в Стария завет? Точният и бърз отговор е, че по линия на основните термини за цвят не се наблюдава такава опозиция. Тя е налице много повече при термините за прототипи на бяло и черно – светлина и тъмнина.

Въобще в Стария завет се наблюдават ред особености по отношение на наличието на термини за цвят. Всички изследвачи през вековете са се впечатлявали от липсата на думи за цвят в текст, в който са очаквали тези думи да бъдат много повече. Различните автори третираят различно този факт. Някои коментатори от общото западноевропейско течение, което може обобщително да наречем „арийско“, обясняват, че това е израз на семитската ограниченост и липса на фантазия. Морис Оландер подробно разказва за тези мнения в книгата си „Езиците на рая“ (Оландер 2002). Други, сред които е Шолем, с разбиране разясняват, че СЗ е текст, възпитаващ логическо мислене, и че Старият завет е съставен съзнателно в противовес на образните нагласи на многобожните народи, обкръжаващи юдеите. Юдейският мистицизъм, от своя страна, е пренаселен с образи и термини за цвят. (Шолем 1979)

Към така очертаната обща картина, формирана в литературата в последните 250 години, трябва да се добави още нещо – в СЗ е налице широко развита система от заместители на термините за цвят. Системата от заместители на ТЦ внушава достатъчно присъствие на цветове в СЗ. За заместители трябва да бъдат приети всички термини названия на предмети прототипи (предмети-еталони) за представата и понятието за даден цвят. Термините за предмети-еталони (ТП) се разбират в смисъла на изследванията на Елеонор Рош – *огън/пламък и кръв за **червен**, небе, море за **син**, всички растения за **зелен**, слънцето по пладне за **жълт**, светлина, сняг, мляко и ден за **бял**, въглища, мрак, тъмнина, нощ за **черен***. (1972a; 1972b; 1973; 1975; Рош и кол. 1976; 1977; 1978)

Аталиа Бренер (1979 [1982]) е авторка, написала докторска дисертация за цвета в ивритския текст на Стария завет. Бренер не работи с теорията на Рош, най-малкото защото тя не е публикувана по време на изследването. На Бренер не ѝ убягва системата от заместители и тя успява да различи спецификации за нюанси на червен, бял и черен цвят чрез субстанции с добре известен цвят – „предмети за референция“. (Бренер 1979: 67)

Така, Бренер говори посвоему за прототипите. Ето нейните наблюдения:

„Черен *гарван*. Внушения за *черен* чрез заместители в оригинала. Фронзароли предполага, че на равнища от 1 до 3 на библейския иврит **кафяво** חום [хум] има значение и изпълнява функциите на **черен**. Това е възможно, но не се доказва от текста. По-скоро חום [хум] е термин от тъмните (производните на корена *Куф–Далет–Рейш* קור קדר КДР) и е първичен ТЦ, по-късно заменен от שחור [шахòр].“ (Бренер 1979: 67–77)

Бренер твърди, че употребата на *черен* שחור [шахòр] се ограничава в пластовете на периоди 3 и 4 на библейски иврит. Това обаче не е вярно. Първата употреба на този същински термин за черен цвят е в най-старите пластовете на СЗ – още в Левит 13:31 שחור [шахòр] и е за описание на болест:

Левит 13:31

Но ако, като прегледа свещеника раната на келя, ето, тя не изглежда да е по-дълбоко от кожата, и няма **черни** влакна по нея, тогава свещеникът да затвори за седем деня *оногова който има* раната на келът (Библия 1940)

Ако ли свещеникът прегледа раната от келя, и се окаже, че не е задълбала в кожата, и косъмът по нея не е **черен**, свещеникът да затвори келявия за седем дена. (Библия 1992)

Да припомним тези равнища, за които говори Бренер (1979) от класификацията на иврит от Градвъл (1963):

1. Иврит от предмонархическия период до началото на Х в. пр. н.е.

2. Предизгнанически иврит до падането на Ерусалим през 588/587 г. пр.н.е.

3. Иврит на изгнаническият период до Езра, средата на V в. пр.н.е.

4. Иврит на/от следизгнаническият период – до II в. пр. н.е.

Левит 13:37 третира същия медицински въпрос за кел и „черен косъм“ (Библия 1992); кел и „черни влакна по раната“ (Библия 1940).

В Библията опозицията ‘добро-зло’ не се изразява с опозицията ‘бял-черен’, а с опозицията ‘СВЕТЛИНА-ТЪМНИНА’ или чрез опозицията ‘БЯЛО-ЧЕРВЕНО’.

Цветовата опозиция ‘бяло-червено’ е добре известна от фолклора като универсален знак за противоположности (Алмалех 1996; 1997). Старият завет показва достатъчно примери за застъпване и широка употреба и на тази опозиция като знак, означаващ ‘добро–зло’. Ето една добре известна текстова наличност, реализирана с термини за предмети-еталони и термини за конкуренти за прототипи:

Исая 1:18

И тогава дойдете – и ще отсъдим, казва Господ. Да бъдат греховете ви и като багрено – като сняг ще избеля; да бъдат червени и като пурпур – като вълна ще избеля.” (Библия 1992)

Повече за особеностите на езиковия и цветовия изказ на червеното и бялото в този стих виж в „Червените кодове в Библията” (Алмалех 2013). Този стих от Исая е базисна семантизация на червеното като ‘грях’.

— ТЕКСТОВА СЕМАНТИКА НА *ЧЕРЕН* שָׁחֹר [шахòр]

1. ‘медицински тип’ „черни влакна по раната“ – Левит 13:37 – 2 пъти за *кел* и *проказа*:

Левит, 13:31

Но ако, като прегледа свещеника раната на келя, ето, тя не изглежда да е по дълбоко от кожата, и няма черни влакна по нея, тогава свещеника да затвори за седем дена *оногова кой-то има* раната на келът (Библия 1992)

2. ‘човешка кожа’ – 4 пъти: Песен на песните 1:5; 1:6; Йов 30:30; Плач на Еремия 4:8

3. ‘черни коне’ – 2 пъти от символа на цветните коне от Захария 6:2 и 6:6. Те са разгледани самостоятелно и подробно като комплексен символ в Алмалех 2006а.

4. ‘човешка коса’ – 1 път: Песен на песните 5:11

■ *Гарван/врана* плюс черни שחורֹת [шхорòт]

Песен на песните 5:11

ראשו כחם פז קוצותיו תלתלים שחורֹת כעורב¹:

Главата му е *като* най-чисто злато; Косите му са къдрави, **черни като гарван**; (Библия 1940)

главата му – чисто злато; къдрите му – вълнисти, **черни като врана**; (Библия 1992)

голова его – чистое золото; кудри его волнистые, **черные, как ворон**; (RST)

Голова його щирее золото, його кучері пальмове віття, **чорні, як ворон...** (UKR)

His head *is* as the most fine gold, his locks *are* bushy, *and* **black as a raven**. (KJV)

"His head *is like* gold, pure gold; His locks *are like* clusters of dates *And* **black as a raven**. (NAU)

His head *is* the finest gold; his locks *are* wavy, **black as a raven**. (NRS)

His head *is* as the most fine gold, his locks *are* bushy, *and* **black as a raven**. (RWB)

κεφαλὴ αὐτοῦ χρυσοῖον καὶ φαῖς βόστρυχοι αὐτοῦ ἐλάττει μέλανες ὡς κόραξ (LXT)

caput eius aurum optimum comae eius sicut elatae palmarum **nigrae quasi corvus** (VUL)

Il suo capo è oro, oro puro, i suoi riccioli sono palme, **neri come il corvo**. (IEP)

Głowa jego – najczystsze złoto, kędziory jego włosów **jak gałązki palm, czarne jak kruk**. (BTP)

В *Песен на песните* повечето преводи предпочитат основния термин за цвят. Само в Септуагинта е използван термин, който е точно съответствие на иврит – μέλανες („тъмни“).

Ивритският основен термин за *черен* цвят שחֹר [шахòр] няма никаква символична семантика. За сметка на това мистично-езотеричната образност на четирите цветни коня от Захария и от новозаветното Откровение на Йоан са твърде богати на значения до една степен, изравняваща ги с липсата на конкретно значение. Единственото, което е достъпно, са нормативните антонимни значения на корена שחֹר: 1. *утро; ранно утро, разсъмване, зазоряване* שחֹר [шàхар]; *утринна молитва* שְׁחֹרִית [шахарйт]; *нареч.* основателно שחֹר [шàхар]; 1. *търся настойчиво*; 2. *интересувам се*; 3. *домогвам се; стремя се* שחֹר [шàхар]; *юношество; младост* שְׁחֹרֹת [шахарòт].

Тези антонимни значения позволяват асоциации от контекста, в които читателят да избира за какво точно става дума. Например в случая с *Луцифер/Деница*, който е *син на зората* בֶּן־שחֹר [бен шàхар], за какво точно става дума – за *син на изгрева*, т.е. син на раждащата се светлина, или за *син на черното*, или за *син на домогването*, или за *син на настойчивото търсене...*:

¹ Всички цитати на стихове на иврит са от BibliaHebraica Stuttgartensia (WTT). – Бел. авт., М.А.

Исая 14:12

Как падна ти от небето, деннице, **сине на зората!** Разби се о земята ти, който тъпчеше на родите. (1992)

Как си паднал от небето, ти Деннице, **сине на зората!** Как си отсечен до земята, ти, който поваляше народите; (1940)

— СЕМАНТИЗАЦИИ, СВЪРЗАНИ С БЕЛИТЕ ЗНАЧЕНИЯ НА КОРЕНА ШИН-ХЕТ-РЕЙШ שִׁחַר

● Макрометафора на корена Шин-Хет-Рейш שִׁחַר

Обединяването в един материален носител – корен *Шин-Хет-Рейш* שִׁחַר – на посочените значения е повод да се каже, че този корен е много особен вид трансмисия между светлината и тъмнината, между черното и бялото. Това се отнася до когнитивната област, до лингвистичната картина на света и до културата, втъкана в езика. От една страна, тук е комплексният знак на светлината и светлината като бъдещето на деня – изгревът и младостта. Комплексен знак означава, че изгревът е и знак-икона, и знак-индекс, и знак-символ на светлината. Изгревът може да бъде и метафора, и метонимия на светлината в когнитивен план. В понятието за *изгрев* е вложена и категорията време с маркиране на бъдещност, която е светла. От друга страна, коренът назовава термина за черен цвят в иврит – и като прилагателно, и като глагол, т.е. като предикат. От трета страна, тук има значения, маркиращи отношенията ‘човек-човек’, ‘човек-външен свят’, които обозначават активността на човешкото същество – 1. търся; 2. интересувам се; 3. домогвам се, стремя се. Така в тази трансмисия между светлината и мрака човешките отношения са ситуирани някъде между черното и бялото.

Коренът обозначава както антоними, така и света между доброто и злото. В пространството и времето между доброто и злото коренът обозначава и набляга на едни от най-типичните за човека качества – да търси, да се интересува, да се стреми и да се домогва. Тук може да се открие вторичност на тези макрозначения, в това число и причинно-следствено отношение (каузативност) от тези човешки свойства, водещи до промяна на света и на себе си. Може да открием обаче и морал, и предупреждение, и правото на свободен избор на човека. Въпросът е какво търсим, към какво се стремим, от какво се интересуваме – към изгрева и светлината или към чернотата на тъмнината, т.е. към доброто, към правилното или към злото, към морално изкривеното; към миналото или към идващото бъдеще.

В контекста на юдейското възприемане на езика (Словото), на буквите и светлината като първосътворени субстанции, този корен представя в триизмерното човешко пространство и в човешкия свят една небесна, първо-

сътворена идея за многостранност, по-богата в смислово и възприятийно отношение от диалектичността. В юдейското схващане се приема също, че не всички възможни в математически план комбинации от букви, в двубуквени и трибуквени структури на лексикални корени, са реализирани в триизмерното човешко пространство на езика, който наричаме иврит. Има множество комбинации, които остават на равнище идеално, небесно. Причините за това са много. Една от тях е невъзможността на човешкото същество да се справи със семантичната многопластовост на даден корен. В този смисъл *Шин–Хет–Рейш* **רַשׁ** е добър пример за дълбочината на многозначността в един земен представител на небесните възможности и реалности.

Коренът се представя като трансмисия, съдържаща светлината, мрака и важни човешки свойства в системата на езика. Отделните му значения могат да добият вторична употреба, която да бъде наричана микрометафорика, в зависимост от конкретния контекст.

● Микрометафориката на *зора* **רַשׁ** [шахàр]

Препотвърждава понякога макрометафориката, в която зората е знак за добро бъдеще, а спазването на моралните стойности, вложени в закона, е гаранция за добро бъдеще. Това очевидно се отнася не само до индивида, но и до всяка група от хора – община, стопански и икономически единици, държавите и техните институции. Исаия 58:8; Йов 11:17.

● Микрометафориката на *закоряване, зора, светлина* **רַשׁ** [шахàр]
при описание на Бога – Отец като Сътворител

Много често коренът *Шин–Хет–Рейш* **רַשׁ** се употребява в микрометафоричен план при описание на Бога като Бог Отец, Сътворител и Владеещ над всичко съществуващо. Думата **רַשׁ** [шахàр] се превежда като *зора, закоряване* или генеричното *светлина*:

Исаия 8:20

Допитвайте се до закона и откровението. Ако те не казват като това слово, няма в тях светлина. (Библия 1992)

Нека прибегнат при закона и при свидетелството! Ако не говорят според това слово, наистина няма **закоряване** за тях. (Библия 1940)

Да се върнат при закона и свидетелството! Ако не говорят според това слово, наистина няма за тях **закоряване**. (Библия 2001)

[Обращайтесь] к закону и откровению. Если они не говорят, как это слово, то нет в них **света**. (RST)

Йов 38:12

Откакто започнаха дните ти, заповядал ли си ти на утрото בֹקֶר и показал ли си на **зората** רֶשֶׁתְּ мястото й, (Библия 1940)

Давал ли си ти някога през живота си заповед на утринта и посочвал ли си на **зората** мястото й, (Библия 1992)

В дните си заповядал ли си на утрото и показал ли си на **зората** мястото й, (Библия 2001)

Давал ли ты когда в жизни своей приказания утру и указывал ли **запе** место ее, (RST)

Амос 4:13

Защото, ето, Онзи, Който образува планините, И създава вятъра, И явява на човека мисълта му, Който обръща **зората** רֶשֶׁתְּ в тъмнина עֲרִפָּה, И стъпва върху земните височини, Неговото име е Иеова, Бог на Силите. (Библия 1940)

защото ето, Той е, Който образува планини и създава вятъра и обявява на човека намеренията му, **утринната светлина** обръща на мрак и върви високо над земята. Господ Бог Саваот е името Му. (Библия 1992)

Защото, ето Онзи, който образува планините и създава вятъра, и явява на човека каква е мисълта му, който прави **зората** на тъмнина и който стъпва по височините на земята; ГОСПОД, Бог на Войнствата е Името Му. (Библия 2001)

ибо вот Он, Который образует горы, и творит ветер, и объявляет человеку намерения его, **утренний свет** обращает в мрак, и шествует превыше земли; Господь Бог Саваоф – имя Ему. (RST)

Не е без значение, че библейски иврит предлага богат набор от средства на пророците за предпочитана лексема за изразяване на *разсъмването, зората* – נֶגַה [ногàх], נִגְהָא [наге(х)à], זֶרַח [зерàх] и описателно – „светлината на утринта“ אֹר בֹקֶר [ор бòкер] (*светлина* אֹר [ор], *утрин* בֹקֶר [бòкер]). Това означава още веднъж да бъде подчертано – изборът на една дума за даден контекст е изключително важен и съществен признак на библейския текст.

- *зора, зазоряване* שַׁחַר [шахàр] в устойчиви изрази

С думата שַׁחַר [шахàр] се образуват някои устойчиви, поетични изрази. Това не е неочаквано, като се има предвид макророметифориката на корена. Такива устойчиви изрази са буквално „клепачите на зората“ עֲפַעַיִי-שַׁחַר [афапèй-шахàр] (Йов 3:9; 41:10) и буквално „крилата на зората“ כְּנָפֵי-שַׁחַר [ханфèй-шахàр] (Псалми 139/138:9). В българските преводи по-щастлива е съдбата на „крилата на зората“ עֲפַעַיִי-שַׁחַר [афапèй-шахàр], защото достатъчно често „клепачите на зората“ עֲפַעַיִי-שַׁחַר [афапèй-шахàр] се превеждат с „лъчите на зората“. Руският превод използва друга лексема за „клепачите на зората“ עֲפַעַיִי-שַׁחַר [афапèй-шахàр] и друга вътрешна форма – *ресницы; ресниц денницы; ресницы зари; но и крылья зари*:

■ ЛЪЧИТЕ НА ЗОРАТА **בַּעֲפֵי־שָׁחַר** [афәпәй-шахәр]

Йов 3:9

а изгаснат звездите на вечерта й; Да очаква видело, и да го няма, И да не види първите лъчи на зората; (Библия 1940)

Да потъмнеят звездите при нейния здрач; да чака тя светлината, и тая да не идва, и да не види (Библия 1992)

Да потъмнеят звездите на здрача й, да чака светлина и да я няма и да не види лъчите на зората; (Библия 2001)

Да померкнут звезды рассвета ее: пусть ждет она света, и он не приходит, и да не увидит она ресниц денницы. (RST)

■ ЛЪЧИТЕ НА УТРОТО = КЛЕПАЧИТЕ НА ЗОРАТА

בַּעֲפֵי־שָׁחַר [афәпәй-шахәр] И КРИЛЕТЕ НА ЗОРАТА **כְּנִפֵי־שָׁחַר** [ханфәй-шахәр]

Йов 41:10/18

Кога киха, издава светлина; очите му са като ресниците на зората; (Библия 1992 41:10)

Когато киха блещи светлина, И очите му са като клепачите на зората. (Библия 1940 41:18)

Кихането му излъчва светлина, очите му са като лъчите на утрото. (Библия 2001 41:18)

От его чихания показывается свет; глаза у него как ресницы зари; (RST 41:10)

Псалми 139:9/138:9

Взема ли крилете на зората и се преселя на край-море (Библия 1992)

Ако взема крилата на зората И се заселя в най-далечните краища на морето, (Библия 1940)

Ако взема крилете на зората, ако се заселя в отдалечените краища на морето (Библия 2001)

Возьму ли крылья зари и переселюсь на край моря (RST 138:9)

Тези изрази са в контекст ‘могъществото на Бога Сътворител’.

В следващия пример думата **שָׁחַר** [shàhar] е добре преведена като *зора*, но той е коментиран специално с оглед на превода на **הַנִּשְׁקָפָה** [(x)анишкафà] като „изглежда“, „поглежда“ или „блистающа“ (вж. *Блестяща*, но всъщност *очаквана* **הַנִּשְׁקָפָה** [(x)анишкафà] (Алмалех 2010).

Песен на песните 6:10

“Коя е тая, що блещи **като зора**, хубава като месечина, светла като слънце, страшна като войнство със знамена?” (Библия 1992)

Коя е тая, която поглежда **като зората**, Красива като луната, чиста като слънцето, Страшна като *войска* със знамена? (Библия 1940)

Коя е тази, която поглежда **като зората**, красива като луната, ясна като слънцето, страшна като *войска* със знамена? (Библия 2001)

Кто эта, блистающая, **как заря**, прекрасная, как луна, светлая, как солнце, грозная, как полки со знаменами? (RST)

● ‘Светлината въобще’ שְׁחַר [shàhar]

Има няколко употреби, в които думата שְׁחַר [shàhar] може да се разбира не само конкретно като *зазоряване*, но и като *светлина въобще*.

За Исая 47:11 Библия 1992 метафорично посочва *ще се повдигне* (сравнението е със слънцето на изгрев), а Библия 1940 използва друг признак на слънцето на изгрев – се явява. Библия 2001 пропуска превода на שְׁחַר [shàhar], като вкарва *магии*, които ги няма в иврит.

Исая 47:11

И ще те сполети бедствие: не ще узнаеш, **откъде ще се подигне то** לֹא תִדְעִי שְׁחַרָהּ, и ще те връхлети беда, която не ще бъдеш в сила да отблъснеш; и внезапно ще те сполети гибел, за която и не мислиш. (Библия 1992)

Затова ще дойде върху тебе зло, Без да знаеш **от где се явява**; И беда ще те нападне, Без да можеш да я умилиставиш; Ще дойде внезапно върху тебе и опустошение, без да ти е било известно. (Библия 1940)

Библия 2001 Затова ще дойде върху теб зло и Ø¹ няма да можеш да го отвърнеш с магии; и ще те връхлети беда и няма да можеш да я покриеш; и ще дойде внезапно върху теб опустошение и няма да го знаеш (Библия 2001)

Всъщност преводите са точни по смисъл, защото се опират на признака ‘светлината прави нещата видими’ на светлината на изгрева. Преводът на Исая 47:11 не използва *зора*, *разсъмване* или *изгрев*. И това е правилно, но има възможност от преливане на зора שְׁחַר [shàhar] [и שְׁחַרָהּ [shàhràh]]. Втората лексема се състои от ивритския предлог *че* שֶׁ [ша-] и думата *зло, нещастие* חָרָה [xàra]. В стиха е употребена и другата дума за *зло, нещастие* – רָעָה [raà]. Наличието на две думи за *зло, нещастие* позволява да се види нов смисъл. Може да се пледира за високо поетичен израз, който казва „без да знаеш откъде изгрива“ злото. Думата שְׁחַרָהּ [shàhràh] може да се прочете и като „нейният изгрев“, което се вижда в превод от типа „по смисъл“ – „от где се явява“/„откъде се явява“. Така е постъпено във „Верен“ и в „Estir“.

Не е така в Исая 14:12, където вавилонският цар *Илел* (Деница; Jaśnie-jacu; Lucifer) веднага след това е дефиниран като „син на **зората**“ בֶן־שְׁחַר [бен shàhar].

Поради термините ‘Деница, син на зората, паднал от небето’ в традицията остава разбирането, че това не е само Вавилонският цар, а това е ‘паднал ангел’, самият Сатана, останал блестящ, син на зората...

¹ Знакът Ø маркира липсата на преводен еквивалент на ивритската дума.

Исаия 14:12

Как падна ти от небето, деннице, сине на **зората**! Разби се о земята ти, който тъпчеше на родите. (Библия 1992)

Как си паднал от небето, ти Деннице, сине на **зората**! Как си отсечен до земята, ти, който поваляше народите; (Библия 1940)

Как си паднал от небето, ти, сияйна звезда {на евр.: Хелел, на лат.: Луцифер}, сине на **зората**! Как си отсечен до земята, ти, който тъпчеше народите! (Библия 2001)

How art thou fallen from heaven, O Lucifer, son of the **morning**! how art thou cut down to the ground, which didst weaken the nations! {O Lucifer: or, O day star} (KJV)

How you are fallen from heaven, O Day Star, son of **Dawn**! How you are cut down to the ground, you who laid the nations low! (NRS)

Как упал ты с неба, денница, сын **зари**! разбился о землю, попиравший народы. (RST)

Jakże to spadłeś z niebios, Jaśniejący, Synu **Jutrzenki**? Jakże runąłeś na ziemię, ty, który podbijałeś narody? (BTP)

В крайна сметка, שַׁחַר [шахар] се превежда различно в зависимост от контекста: *светлина, деница, зора, рано, утринна светлина*.

- Глаголът (усърдно) *търся, стремя се, имам усърдие* שָׁחַר [шахар]

Притчи 11:27

Който **усърдно търси** доброто, **търси** и благоволение, А който **търси** злото, то ще дойде и върху него. (Библия 1940)

Който **се стреми** към добро, той **дири** благоволение; а който **дири** зло, то го и намира. (Библия 1992)

Който **усърдно търси** доброто, **търси** и благоволение, а който **търси** злото, то ще дойде върху него. (Библия 2001)

Който **има усърдие** за доброто **ще придобие** благоволение; Но който **иска** злото, то ще и да дойде върху него. (Библия 1914)

В този стих в иврит има три различни глагола, превеждани най-често на български с един глагол – *търся*. Глаголът שָׁחַר [шохър] е преведен като *усърдно търси, има усърдие, стреми се*. Следващият глагол в ивритския текст е שֶׁבַח [ивакеш], който е в бъдеще време и означава както *търся*, така и *моля*. Православният превод поставя тук *дири*, а цариградската версия – *ще придобие*. Третият глагол в този стих, преведен като *търся*, е דָּרַשׁ [дореш]. Православният превод отново поставя синонима *дири*, а цариградският – *иска*.

Забележителното е това, че глаголът דָּרַשׁ [дореш], който има основно значение *търся*, е употребен в Притчи 11:27, когато става дума за търсене на злото. А когато се „търси доброто“ (שָׁחַר טוֹב [шохър тов]), е използван другият глагол *търся* – שָׁחַר [шохър] – преведен *усърдно търси, има усърдие, стреми се*. Разглежданият стих сочи, че в семантичната територия на

корена *Шин–Хет–Рейш* שָׁחַר, където са значенията *изгрев* שָׁחַר [шàхар] и *черно* שָׁחַר [шахòр], се включва значението на *търся* с важния нюанс „търся доброто“, „който изгрява за доброто“, „който изгрява добро“. Освен това за שָׁחַר [шохèр] преводите настояват на *търся усърдно*. Налице е вторично значение, сравнимо само с поезията. В системата на библейския и съвременния иврит тази неподправена, естествена поетичност, втъкана в един корен, е закон. Още по-поетично и с градация на логичното е наличието в стиха на още един глагол за *търся* – יִבְקֶשׁ [ивакèш] – пояснен с думата *разум, желание, воля* רָצוֹן [рацòн]. Така в рамките на един стих от осем думи, три от тях са правилно преведени с българския глагол *търся*. Но какви нюанси на търсенето...!

Така в Притчи 11:27 семантизацията на глагола שָׁחַר [шàхар] е ‘усърдно търсене на доброто’, което, покрай другите значения на корена, може да се декодира и като ‘събуждане на душата’, ‘изгряване от тъмнината на трудностите към светлината на доброто’.

● Наречие *рано, на зазоряване, на ранина, в ранно утро* שָׁחַר [шàхар]

Употребите на думата שָׁחַר [шàхар] като наречие са няколко – *на зазоряване, рано, на ранина, в ранно утро*:

Псалми 57:9/8 / 56:9

Събуди се, душе моя {Еврейски: Славо моя.}; Събуди се, псалтирю и арфо; сам аз ще се събудя **на ранина**. (Библия 1940 57:8)

Дигни се, славо моя, дигни се, псалтире и гусли! Ще стана **рано**. (Библия 1992 56:9)

Събуди се, душо {букв.: славо} моя, събудете се, лиро и арфо; аз ще се събудя на **зазоряване!** (Библия 2001)

Воспрянь, слава моя, воспрянь, псалтирь и гусли! Я встану **рано**. (RST)

Псалми 108:2 / 107:3

Събуди се, псалтирю и арфо; Сам аз ще се събудя **на ранина**. (Библия 1940 108:2)

Събуди се, псалтире и гусли! Ще стана рано. (Библия 1992 107:3)

Събуди се, лиро и арфо! Аз ще се събудя **на зазоряване**. (Библия 2001 108:2)

Воспрянь, псалтирь и гусли! Я встану **рано**. (RST 107:3)

● Собствено име *Шихор* שִׁיחֹר [шихòр]

В Исаия 23:3 името *Шихор* שִׁיחֹר [шихòр] е предадено противоречиво. *Сидон* и *Сихор* са два различни града. Във „Верен“ навсякъде е използвано името *Сихор*, като е пояснено, че това означавало мътната река Нил. По отношение на собственото име Библия 1914 е най-близо до ивритския сми-

съл, но стихът стои нахъсан. В руския превод שִׁיחַ [шихòр] е предадено със *Сихор*:

Исая 23:3

Доходът му, *идещ* през големи води Ø, бе житото на Нил, жетвата на реката тъй щото той беше тържище на народите. (Библия 1940)

По големи води се привозваха в него житата на **Сихор**, жетва на *голямата* река, и той беше тържище на народите. (Библия 1992)

Доходът му бе семето **Сиорово**, жетвата речна през много води; и той беше тържище на народите. (Библия 1914)

И по големи води *идваше* житото на **Сихор** {Означава мътна река, отнася се за Нил.}, жетвата на реката *Нил* беше доходът ѝ; и тя беше източник на печалба за народите. (Библия 2001)

По великим водам привозились в него семена **Сихора**, жатва [большой] реки, и был он торжищем народов. (RST)

Знакът Ø маркира липсата на преводен еквивалент на ивритската дума.

● Макробелите семантизации на корена *Шин–Хет–Рейш* שִׁחַר

Произтичат и от контекста, и от многозначността на корена. Те са: ‘трансмисия между светлината и тъмнината’; ‘изгревът като знак за категорията Време, с маркиране на бъдещност, която е светла’; ‘отношението човек-човек като активност, търсене’, ‘отношението човек-външен свят като активност, търсене’; ‘човешките отношения са ситуирани някъде между черното и бялото’; ‘светът между доброто и злото’; ‘пространството и времето между доброто и злото’; ‘едни от най-типичните за човека качества – да търси, да се интересува, да се стреми и да се домогва’; ‘свободният човешки избор’; ‘възможност за промяна на света и себе си’; ‘търсене, интересване от изгрева или от чернотата на тъмнината, т.е. от доброто и правилното или от злото и изкривеното’; ‘човешката многостранност, по-богата в смислово и възприятийно отношение от диалектичност’; ‘светлината въобще’; ‘Бог на Силите’; ‘описание на Бога Отец като Сътворител’; ‘могъществото на Бога Сътворител’; ‘Деница, син на зората, паднал от небето’ с възможност за тълкуване ‘паднал ангел’; ‘усърдно търсене на доброто’; ‘събуждане на душата’. (Алмалех 2010)

■ ОСНОВНИ ИЗВОДИ ЗА ШИН–ХЕТ–РЕЙШ שִׁחַר

1. Коренът *Шин–Хет–Рейш* שִׁחַר има макросветла бяла и макротъмна черна страна. Макротъмната е на равнище основен термин за цвят, а макробялата – версия (*утро, зазоряване*) термин за прототип на бяло (*светлина*).

2. Черните значения нямат никаква ясна контекстна семантика. За сметка на това мистично-езотеричната образност на четирите цветни коня от Захария и от новозаветното Откровение на Йоан са твърде богати на значения до степен, изравняваща ги с липсата на конкретно значение.

3. Белите значения на корена са силно развити.

Хипотезата, изказана в началото, бе, че фактите за производните от корена на основния термин за черен цвят в иврит, *Шин–Хет–Рейш* שחך, предполагат реализация както на макротъмни черни, така и макросветли бели присъствия чрез този корен в текста на Стария завет. Тази хипотеза се потвърди, но частично. Фактите показаха огромно превъзходство – количествено и качествено – на макросветлите бели присъствия в Стария завет на думи, производни от корена *Шин–Хет–Рейш* שחך, от който е основният и единствен термин за *черен* цвят в иврит.

■ ХИПОТЕЗА 2:

ВСЕЛЕНАТА И КОРЕНЪТ *ШИН–ХЕТ–РЕЙШ* שחך

Независимо дали Библията е Божие слово или не, коренът *Шин–Хет–Рейш* שחך е предизвикателство, ако съпоставим неговите значения с данните от съвременната физика.

Днес от физиката знаем, че видимата материя, изградена от атоми, протони, неутрони, електрони и няколко вида елементарни частици, е едва 5 процента от Вселената. Една четвърт е тъмна материя, а 75 процента – тъмна енергия. Тъмната материя е непозната като структура, но за нея е известно, че има елементарна/и частица/и, които много слабо взаимодействат с видимата материя, което позволява тъмната материя да преминава през всички известни видими структури, включително през Земята и човешкото тяло. Според тази теория петте процента видима материя плува в „супа“ от тъмна материя. Така тъмната материя е нещо като паралелен свят, който винаги придружава светлата, видимата материя.

Излиза, че коренът *Шин–Хет–Рейш* שחך със своите значения е название на едновременното съществуване на светлата и тъмната материя. Това твърдение не може да се обясни от нито една лингвистична теория. Според стоиците името трябва да съответства на природата на това, което назовава. Сократ убеждава Кратил, че името не може да отговаря на природата на обекта, който назовава, защото докато намерим подходящото на същността му име, самият обект вече се е променил. Следователно имената на нещата нямат никаква прилика, аналогия, съответствие с обектите, за които са имена. Платон разгръща в диалога „Кратил“ философия на езика, която на-

пълно съответства на съвременното разбиране, че езиковият знак е немотивиран. (Платон 1982)

Изглежда странно, че коренът, от който се образува основният термин за черен цвят в иврит, със своите значения, съдържа теорията на относителността и нейното най-съвременно развитие в науката физика.

ЧЕРНИКАВА/ЧЕРНА С КОРЕНА ХЕТ-БАВ-МЕМ חוּם

Този основен термин за цвят е интересен по няколко причини. Първо, той е оцелял през вековете и в съвременния иврит думата חוּם [хум] е основен термин за *кафяв* цвят. Второ, в библейския контекст този термин съпровожда няколко знаменателни фрагмента от житието на Яков, който става Израел и патриарх на юдеите – единият фрагмент е надхитрянето между Яков и тъст му Лаван, другият фрагмент е сънят на Яков, в който той се изкачва по стълба до райското равнище. Третият библейски фрагмент е, че описанието на живота на Яков е необичайно богато на основни и неосновни термини за цвят, които навлизат знаково за първи път в библейския език.

Според Бренер (1979) в библейски иврит חוּם [хум] означава *черно*. Тази дума се използва четири пъти в историята с Яков, неговият тъст и стадата, които Яков отглежда – Битие 30:32–35. Колебанията при преводите дават представа за точното значение на термина в библейски иврит.

В протестантския превод (Библия 1940) само веднъж е посочено *черникава*, и три пъти – *черна*. В протестантско задгранично издание (Библия 1995) във всички случаи се използва традиционното за Цариградската Библия (1914) *черникава*. Преводът на съвременен български език („Верен“, Библия 2001) предпочита *тъмно* за חוּם [хум]. Православният превод е последователен и при всички употреби на חוּם [хум] използва *черно*.

Английската класика KJV дава *brown* (кафяво), на което настоява и NKJ, а другите английски преводи употребяват *black* (черно). Старогръцкото φαῖός е по-скоро *сиво*, а латинското *furvum* е *потъмняване*. Другите славянски преводи отстояват *черното* като най-подходящо за חוּם [хум].

Битие 30:32

ще премина днес през цялото ти стадо и ще отлъча от него всяка капчеста и пъстра и всяка **черникава** между овците, и всяка пъстра и капчеста между козите; те ще ми бъдат заплатата. (Библия, 1940)

Ще премина днес през цялото ти овче *стадо*; отлъчи от него всеки капчест и петнист добитък, всяка **черна** брава от овците, а тъй също петнистите и капчестите от козите. Тоя *добитък* ще бъде наградата ми (и ще бъде мой). (Библия, 1992)

ще премина днес през цялото ти стадо и ще отлъча от него всяка капчеста и пъстра и всяка **черникава** между овците, и всяка пъстра и капчеста между козите; те ще ми бъдат заплатата. (Библия 1995)

Да премина днес през всичкото ти стадо, и да отлъчам от там всяка капчеста и пъстра овца, и всяко **черникаво** между агнетата, и пъстра и капчеста между козите; и те да са заплатата ми. (Библия 1914)

Да премина днес през цялото ти стадо и да отлъча от него всяко петнисто и пъстро животното и всяко **тъмно** животно между овците, и *всяка* пъстра и петниста между козите. Те ще ми бъдат заплатата. (Библия 2001)

ще премина днес през цялото ти стадо и ще отлъча от него всяка капчеста и пъстра и всяка **черникава** между овците, и всяка пъстра и капчеста между козите; те ще ми бъдат заплатата. ("Estir")

I will pass through all thy flock to day, removing from thence all the speckled and spotted cattle, and all the **brown** cattle among the sheep, and the spotted and speckled among the goats: and of such shall be my hire. (KJV)

"Let me pass through all your flock today, removing from there all the speckled and spotted sheep, and all the **brown** ones among the lambs, and the spotted and speckled among the goats; and *these* shall be my wages. (NKJ)

let me pass through your entire flock today, removing from there every speckled and spotted sheep and every **black** one among the lambs and the spotted and speckled among the goats; and *such* shall be my wages. (NAU)

let me pass through all your flock today, removing from it every speckled and spotted sheep and every **black** lamb, and the spotted and speckled among the goats; and such shall be my wages. (RSV)

let me pass through all your flock today, removing from it every speckled and spotted sheep and every **black** lamb, and the spotted and speckled among the goats; and such shall be my wages. (NRS)

παρελθάτω πάντα τὰ πρόβατά σου σήμερον καὶ διαχώρισον ἐκεῖθεν πᾶν πρόβατον **φαῖδον** ἐν τοῖς ἀρνάσιν καὶ πᾶν διάλευκον καὶ ῥαῖντὸν ἐν ταῖς αἰξίν ἔσται μοι μισθός (LXT)

φαῖδον прилагателно, ед. ч.

φαῖδς, ἅ, ὄν, *мургав*; *здрач*, *сиво*, думата се среща у Платон, лат. *fuscus*

gyra omnes greges tuos et separa cunctas oves varias et sparso vellere et quodcumque **furvum** et maculosum variumque fuerit tam in ovibus quam in capris erit merces mea (VUL)

Я пройду сегодня по всему [стаду] овец твоих; отдели из него всякий скот с крапинами и с пятнами, всякую скотину **черную** из овец, также с пятнами и с крапинами из коз. [Такой скот] будет наградой мне. (RST)

A więc: obejdę dzisiaj wszystkie twoje stada i wybiorę z nich dla siebie wszystkie jagnięta cętkowane, pstry i **czarne** spośród owiec oraz koźlęta pstry i cętkowane spośród kóz. Niech one będą moją zapłatą. (BTP)

Projdū skrze vŝecka stáda tvá dnes, vyměšuje z nich každé dobytčē peřesté a strakaté, a každé dobytčē **načernalé** mezi ovce, a strakaté a peřesté mezi kozami; a takové budou mzda má. (BKR)

Битие 30:33

И занапред, когато дойдеш да прегледаш заплатата ми, моята правота ще засвидетелства за мене – всяка коза, която не е капчеста и пъстра, и всяка овца, която **не е черна**, тя, ако се намери у мене, ще се счита за крадена. (Библия, 1940)

И за мене ще говори пред тебе моята справедливост по-нататък, кога дойдеш да видиш наградата ми. Всяка некапчеста и непетниста коза и **нечерна** овца у мене, – това да се счита крадено. (Библия, 1992)

И занапред, когато дойдеш да прегледаш заплатата ми, моята правота ще засвидетелства за мен – всяка коза, която не е петниста и пъстра, и всяка овца, която **не е тъмна** у мен, ще се счита за крадена. (Библия 2001)

И занапред, когато дойдеш да прегледаш заплатата ми, моята правота ще засвидетелства за мене – всяка коза, която не е капчеста и пъстра, и всяка овца, която **не е черна**, тя, ако се намери у мене, ще се счита за крадена. ("Estir")

So shall my righteousness answer for me in time to come, when it shall come for my hire before thy face: every one that is not speckled and spotted among the goats, and **brown** among the sheep, that shall be counted stolen with me. (KJV)

"So my righteousness will answer for me in time to come, when the subject of my wages comes before you: every one that is not speckled and spotted among the goats, and **brown** among the lambs, will be considered stolen, if it is with me. (NKJ)

"So my honesty will answer for me later, when you come concerning my wages. Every one that is not speckled and spotted among the goats and **black** among the lambs, if found with me, will be considered stolen." (NAU)

So my honesty will answer for me later, when you come to look into my wages with you. Every one that is not speckled and spotted among the goats and **black** among the lambs, if found with me, shall be counted stolen." (RSV)

So my honesty will answer for me later, when you come to look into my wages with you. Every one that is not speckled and spotted among the goats and **black** among the lambs, if found with me, shall be counted stolen." (NRS)

καὶ ἐπακούσεται μοι ἡ δικαιοσύνη μου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ αὔριον ὅτι ἐστὶν ὁ μισθός μου ἐνώπιόν σου πάν ὃ ἐὰν μὴ ᾖ ῥ'αὐτὸν καὶ διάλευκον ἐν ταῖς αἰξίν καὶ **φαῖδον** ἐν τοῖς ἀριάσιν κεκλεμμένοι ἔσται παρ' ἐμοί (LXT)

respondebitque mihi cras iustitia mea quando placiti tempus advenerit coram te et omnia quae non fuerint varia et maculosa et **furva** tam in ovibus quam in capris furti me arguent (VUL)

И будет говорить за меня пред тобою справедливость моя в следующее время, когда придешь посмотреть награду мою. Всякая из коз не с крапинами и не с пятнами, и из овец **не черная**, краденое это у меня. (RST)

Po pewnym czasie będziesz mógł przekonać się o mojej uczciwości. Gdy bowiem przyjdiesz, aby obejrzeć to, co będzie mi się należało jako zapłata, kozy, które nie będą cętkowane i pstre, oraz owce, które **nie będą czarne**, możesz uważać za skradzione przez mnie». (BTP)

A osvědčena potom bude spravedlnost má před tebou, když přijde na mzdu mou: Cožkoli nebude peřestého, neb strakatého mezi kozami, a **načernalého** mezi ovceci, za krádež bude mi to počteno. (BKR)

Интересно е, че във Вулгата два пъти е посочено *furvum* (*чернокафяво*) и два пъти *nigri* (*черни*) срещу четирите употреби на חֹמֶר [хум]. Това е по-редният мъдър компромис в духа на Блажени Йероним. Подобно колебание има и в Библия 2001 – веднъж с *черни* (35), а друг път *тъмни* (33).

Битие 30:35

И тъй в същия ден *Лаван* отлъчи нашарените с линии и пъстрите козли, всичките капчести и пъстри кози, всичките, на които имаше бяло и всичките **черни** между овците, та ги предаде в ръцете на *Якововите* синове, (Библия, 1940)

И в оня ден *Лаван* отдели шарените и петнистите козли, и всички капчести и петнисти кози, всички, по които имаше *що-годе* бяло, и всички **черни** овци, и ги даде в ръцете на синовете си; (Библия, 1992)

И така, в същия ден отлъчи петнистите и шарени козли, всичките петнисти и пъстри кози, всичките, на които имаше бяло, и всичките **черни** между овците, и ги предаде в ръцете на синовете му. (Библия 2001)

И тъй в същия ден *Лаван* отлъчи нашарените с линии и пъстрите козли, всичките капчести и пъстри кози, всичките, на които имаше бяло и всичките **черни** между овците, та ги предаде в ръцете на *Якововите* синове, ("Estir")

And he removed that day the he goats that were ringstraked and spotted, and all the she goats that were speckled and spotted, and every one that had *some* white in it, and all the **brown** among the sheep, and gave *them* into the hand of his sons. (KJV)

So he removed on that day the striped and spotted male goats and all the speckled and spotted female goats, every one with white in it, and all the **black** ones among the sheep, and gave them into the care of his sons. (NAU)

But that day Laban removed the he-goats that were striped and spotted, and all the she-goats that were speckled and spotted, every one that had white on it, and every lamb that was **black**, and put them in charge of his sons; (RSV)

But that day Laban removed the male goats that were striped and spotted, and all the female goats that were speckled and spotted, every one that had white on it, and every lamb that was **black**, and put them in charge of his sons; (NRS)

So he removed that day the male goats that were speckled and spotted, all the female goats that were speckled and spotted, every one that had *some* white in it, and all the **brown ones** among the lambs, and gave *them* into the hand of his sons. (NKJ)

καὶ διέστειλεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τοὺς τράγους τοὺς ῥαντοὺς καὶ τοὺς διαλεύκους καὶ πάσας τὰς αἰγὰς τὰς ῥαντὰς καὶ τὰς διαλεύκους καὶ πᾶν ὃ ἦν λευκὸν ἐν αὐτοῖς καὶ πᾶν ὃ ἦν **φαῖδον** ἐν τοῖς ἀρνιάσιν καὶ ἔδωκεν διὰ χειρὸς τῶν υἱῶν αὐτοῦ (LXT)

et separavit in die illo capras et oves hircos et arietes varios atque maculosos cunctum autem gregem unicolorem id est albi et **nigri** velleris tradidit in manu filiorum suorum (VUL)

И отделил в тот день козлов пестрых и с пятнами, и всех коз с крапинами и с пятнами, всех, на которых было [несколько] белого, и всех **черных** овец, и отдал на руки сыновьям своим; (RST)

Alte jeszcze tego samego dnia Laban oddzielił wszystkie kozły cętkowane i pstre oraz wszystkie kozy cętkowane i pstre; wszystkie, które miały cokolwiek sierści białej, oraz owce **czarne**, i dał je swym synom. (BTP)

A odloučil toho dne kozly přepásané na nohách a strakaté, a všechny kozy peřesté a strakaté, všechno, na čemž byla místa bílá, všechno také **načernalé** mezi dobytkem, a dal v ruce synů svých. (BKR)

За стих 40 в Септуагинта няма нищо черно или кафяво. Наместо това има διαλευκος „твърде бяло“. Това е една от волностите на 70-те тълкуватели.

Битие 30:40

И Яков отлъчваше агнетата и обръщаше лицата на овците към нашарените и към всичките **черни** от Лавановото стадо; а своите стада тури отделно, и не ги тури с Лавановите овци. (Библия, 1940)

И отлъчваше Иаков агнетата и обръщаше добитъка с лице към шарения и към всичкия **черен** добитък на Лавана; и държеше стадото си отделно, и не го смесваше с Лавановия добитък (Библия, 1992)

И Яков отлъчваше агнетата и обръщаше овците към шарените и към всичките **тъмни** от стадото на Лаван, а своите стада сложи отделно и не ги сложи с овците на Лаван. (Библия 2001)

And Jacob did separate the lambs, and set the faces of the flocks toward the ringstraked, and all the **brown** in the flock of Laban; and he put his own flocks by themselves, and put them not unto Laban's cattle. (KJV)

Genesis 30:40 Jacob separated the lambs, and made the flocks face toward the striped and all the **black** in the flock of Laban; and he put his own herds apart, and did not put them with Laban's flock. (NAU)

And Jacob separated the lambs, and set the faces of the flocks toward the striped and all the **black** in the flock of Laban; and he put his own droves apart, and did not put them with Laban's flock. (RSV)

Jacob separated the lambs, and set the faces of the flocks toward the striped and the completely **black** animals in the flock of Laban; and he put his own droves apart, and did not put them with Laban's flock. (NRS)

τοὺς δὲ ἄμνους διέστειλεν Ἰακωβ καὶ ἔστησεν ἐναντίον τῶν προβάτων κριδὸν διαλέυκον καὶ πάν ποικίλον ἐν τοῖς ἄμνοις καὶ διεχώρισεν ἐαυτῷ ποίμνια καθ' ἐαυτὸν καὶ οὐκ ἔμιξεν αὐτὰ εἰς τὰ πρόβατα Λαβὰν (LXT)

Genesis 30:40 divisitque gregem iacob et posuit virgas ante oculos arietum erant autem alba quaeque et **nigra** Laban cetera vero iacob separatis inter se gregibus (VUL)

Genesis 30:40 И отделял Иаков ягнят и ставил скот лицом к пестрому и всему **черному** скоту Лаванову; и держал свои стада особо и не ставил их вместе со скотом Лавана. (RST)

Jakub oddzielił więc owce białe i pędził je przodem przed pstrymi i **czarnymi**, jako стада Labana; dla siebie zaś trzymał стада osobno, nie łącząc ich ze stadami Labana. (BTP)

Potom ta jehňata odloučil Jákob, a dobytek stáda Lábanova obrátil tváří k těm přepásaným na nohách, a ke všemu **načernalému**; a své stádo postavil obzvlášť, a neobrátil ho k stádu Lábanovu. (BKR)

Давам всички примери, защото това е знаменателен момент в Стария завет – не само с разказа за патриарха Яков/Израел, а с факта, че при Яков се явяват много термини за цвят, някои от тях за първи път. Най-странната поява е на основния термин за бяло – тъстът на Яков се казва Лаван, което означава „бял“. Употребата на собственото име Лаван започва още в 24 глава на Битие, т.е. шест глави преди да се яви терминът *бял* в 30 глава. Собственото име се употребява 21 пъти преди първата употреба на термина *бял* в историята със стадата. Интригата на Яков с брата му близък, Исав/Едом, вкарва за първи път в употреба в СЗ основни термини за основни цветове *червен* [адом] и *червеникав* [адмон].

Битие, 25:26

“Първият излезе червен, цял космат като кожена дреха (...)”; Битие, 25:29–31 “Един ден Яков си вареше вариво, Исав дойде от полето изнемощял. И Исав каза на Яков: Я ми дай да ям от червеното, това червено *вариво*, защото съм изнемощял; (за това той се нарече Едом) И рече Яков: Най-напред продай ми първородството си.”

Употребата на *бяло*, *червено* и *червеникав* предполага, че основните термини за цвят са създадени далеч преди Стария завет да бъде записан. Библейският автор разполага с добре разработена терминология за цвят, която използва в подбрани моменти и прави текста високо знаков, а не както се използват думите в един мирянски текст или в ежедневието. При Яков се явява и терминът *черникав*, и думата за млади още *влажни* [лах] клонки, която по примера на Септуагинта понякога (напр. Библия 1940; 1992; LXX; KJV) се превежда като *зелени* (Битие 30:37).

СЪЗНАТЕЛНА НЕУПОТРЕБА НА ТЕРМИН ЗА ЦВЯТ (ТЦ)

Доколкото в Стария завет се срещат само девет основни термина за черен цвят, явно е, че пророческият специализиран начин на изразяване включва съзнателната неупотреба на основния термин за черен цвят. При положение, че Старият завет в днешния му еврейски вариант (без няколко второканонични книги) е формиран в продължение на 1000 години (XIII – III в. пр.н.е.) избягването на основния термин за черен цвят от различни автори и различни школи е знак, чието цялостно декодиране още не е извършено. Този знак е фрапиращ и чака своето пълно обяснение.

Малкият брой употреби на основния термин за черно е компенсиран от големия брой употреби на думи за *тъмнина*. Термините за *тъмнина* означават и внушават макротъмно черно, без да се използва основен термин за черен цвят. Също както при *светлина*, в иврит има различни корени означаващи *тъмнина*. Това означава, че в ивритската езикова картина на света съществуват много видове *тъмнина*, които остават непреводими на индоевропейски език. Всеки един от корените свързва логически и асоциативно дадения вид *тъмнина* с явления, които не са в парадигмите на другите корени за *тъмнина*. Така ивритското езиковото съзнание и подсъзнание са неповторими като начин на мислене.

Случаят с *въглища* е различен. В огромния брой случаи *въглища* е част от библейския термин *пламтящи въглени*, *огнени въглени*. Това означава, че в Библията другият прототип на черния цвят – *въглища* – не функциони-

ра със значение за макротъмно черно, а със значение на макросветло червено.

Друг начин, по който се реализира съзнателната неупотреба на термин за черен цвят, е чрез лексеми, които в иврит, но не и на български, внушават черен цвят. Например в Псалми 35/34:13 е налице лексемата *вретище*. Думата *вретище* רֶשֶׁת [сак] в библейската юдейска култура е автоматичен носител на черен цвят. „Груба дреха, обикновено направена от козя вълна, черна на цвят“ (под ред. Златев 1994: 87). *Вретище* е синоним на значенията ‘мъка’, ‘скръб’, ‘печал’, ‘погребение’ и, разбира се, ‘религиозно оплакване за греховност (на човек или народ)’, ‘морално и религиозно разкаяние’. Нормативната библейска употреба на тези смисли на *вретище* ясно личи от Псалми 35/34:13 и от много други нейни употреби.

